

Masarykova Univerzita v Brně

Pedagogická fakulta

Seminář k úvodu do pedagogiky

Výchovné prostředky

Slaný Radim	174486@mail.muni.cz
Sušilová Lenka	173927@mail.muni.cz
Švecová Petra	174465@mail.muni.cz

24.10.2005

Podzim 2005/2006

Vyučující: Mgr. Mgr. Kateřina Vlčková

OBSAH

- 1) Charakteristika výchovných prostredkú
- 2) Vyučování
- 3) Prostředí
- 4) Práce
- 5) Hra
- 6) Kolektiv
- 7) Média
- 8) Tělovýchovná aktivita a sport
- 9) Umění

Použitá literatura

1) Charakteristika výchovných prostředků

Výsledek výchovy je závislý nejen na tom, kdo je vychováván, na osobnosti vychovatele a na prostředí, ve kterém vychováváný jedinec žije, ale také na všeobecných výchovných prostředcích.

Prostředek => obecně něco, co slouží k dosažení cíle, v našem případě **výchovný prostředek** slouží k dosažení výchovně – vzdělávacích cílů, zefektivňuje průběh vyučovacího procesu.

Výchovným prostředkem se může vlastně stát každá vnější i vnitřní podmínka výchovy, dokáže-li ji učitel (edukátor) využít v dané situaci k dosažení vytčených cílů.

Soustavu výchovných prostředků tvoří zejména výchovně využívané činnosti, zkušenosti, školní učení, různé druhy pracovních činností, společenských činností, ale také například slovo, prostředí a výuka. Úplný soupis výchovných prostředků neexistuje a není ani možný, protože jejich reálný a potenciaální rejstřík je nevyčerpatelný. Výchovné prostředky se vyvíjely postupně s rozvojem kultury a techniky.

Výchovné prostředky můžeme rozdělit podle několika kritérií:

- Podle působení:

funkcionální (nepřímo, bezděčně) x intencionální (přímo, záměrně)

- Podle Doc. RNDr. PhDr. Mojžíra Stojana, CSc.:

materiální → vše co po materiální a technické stránce pomáhá realizovat výchovné cíle (instituce, učebny, technické vybavení a veliká skupina učebních pomůcek)

nemateriální → organizační formy výchovy, slovo

- Podle prof. PhDr. Bohumíra Blížkovského, CSc.:

soustava výchovně - vzdělávacích činitelů → veřejná a rodinná výchova, ale také sebevýchova

soustava výchovně – vzdělávacích obsahů → obsah teoretické i praktické výuky, výchovy, sebevýchovy a sebevýchovy

soustava výchovně – vzdělávacích metod a prostředků v užším slova smyslu výchovné prostředí

„Špatný učitel pravdu předává, dobrý učitel učí pravdu objevovat.“ W. A. Diesterweg

Mezi základní výchovné prostředky, o niž se zmíníme patří:

Vyučování, Prostředí, Práce, Hra, Kolektiv, Sport, Umění, Hromadné sdělovací prostředky

2) Vyučování

→ hlavní výchovný prostředek školy, systematická výchovná činnost, při které se rozvíjejí vědomosti, dovednosti, návyky a schopnosti

Vyučování je obvykle uskutečňováno ve speciální instituci (škola, mimoškolní zařízení, ústavy pro další vzdělávání) za působení pedagogicky vzdělaných pracovníků. Rozlišujeme podle počtu vzdělávaných jedinců vyučování *individuální* × *skupinové*.

Individuální vyučování:

Ekonomicky poměrně nákladné, výhodou je, že se můžeme jedinci plně věnovat a přihlížet k jeho individuálním vlastnostem, možnostem a předpokladům. Nevýhodou je, že nemáme možnost srovnání.

Skupinové vyučování:

Zahrnuje skupiny různého počtu žáků (studentů, aj.), umožňuje srovnávat studijní výsledky, přítomno vzájemné ovlivňování žáků (jak pozitivní, tak samozřejmě negativní). Učitel ovšem nemůže plně respektovat individuální předpoklady jedinců, na některé z nich může a měl by pouze do jisté míry přihlížet.

Při vyučování jsou v hojné míře využívány *učební pomůcky*, které na základě principu názornosti usnadňují proces učení žáků, pomáhají k hlubšímu osvojování vědomostí a dovedností.

Rozdělení podle J. Maňáka:

1. skutečné předměty (přírodniny, preparáty...)
2. modely (statické i grafické)
3. zobrazení
  - obrazy, symbolická zobrazení
  - statická projekce (diaprojekce)
  - dynamická projekce (video, TV...)
4. zvukové pomůcky (CD přehrávač, hudební nástroje)
5. dotykové pomůcky (slepecké písmo)
6. literární (učebnice, texty, atlasy...)
7. programy pro vyučování na PC, kybernetické prostředky

3) Prostředí

→ jak v němž vychovávaný jedinec žije, tak přírodní, společenské

Prvotní vliv má pochopitelně *rodinné prostředí*, to se podílí zejména na mravním profilu dětí, hraje prioritní roli v životě jedince, dochází zde k prvnímu vytvoření citových vztahů, k první sociální interakci, učení, hře, dítě si osvojuje normy společenského chování, formuje se jeho osobnost.

Pedagogicky adaptované prostředí:

→ především v prostředí pedagogické instituce, jde vždy o působení funkcionální, které se může v mnoha případech spojit s intencionálním vlivem vyučování.

S efektivním využitím pedagogicky adaptovaného prostředí se setkáváme především v alternativních školách, například ve waldorfských školách.

4) Práce

→ dělíme ji na práci fyzickou a práci duševní. Práce je stále významnějším výchovným činitelem.

Můžeme výchovně působit, jak hodnotou pracovního produktu, tak i hodnotou pracovního prostředí (uspořádáním i kulturní úrovní) i samotným pracovním procesem, který učí organizovanosti důslednosti, soustavnosti, houževnatosti i jiným charakterovým vlastnostem.

Výchovné působení práce je podmíněno jak tím, co v pracovním procesu vzniká, tak i samotným pracovním prostředím a stupněm organizovanosti, efektivnosti a racionalizace pracovní činnosti. Výchovný účinek práce je tím vyšší, čím společensky významnější a po všech stránkách kvalitnější výsledek přináší, čím dokonalejší je prostředí, v němž jedinec pracuje, a čím vyspělejší je sama technika pracovní činnosti.

5) Hra

→ má rozhodující úlohu v předškolním věku, kde tvoří základní formu dětské činnosti.

Za jejího přispění děti poznávají svět (tématické a napodobivé hry), utvářejí si mravní a estetické postoje ke skutečnosti a rozvíjejí si své schopnosti, potřeby a zájmy. Avšak v pozdějším věku, v době školní docházky i v dospělosti, se hra podílí na dalším rozvoji různých stránek osobnosti.

Sportovní hry zabezpečují rozvoj tělesné zdatnosti, organizovanosti, houževnatosti, pevné vůle a estetické citlivosti.

Společenské hry rozvíjí strategické a taktické myšlení.

Moderní pedagogika se pokouší využít formy hry při výchově i v netradičních oblastech (tzv. ekonomické hry). Využití her jako výchovného prostředku v každém věku tak obohacuje soubor těchto prostředků a vnáší do výchovné práce pestrost a barvitost.

6) Kolektiv

→ organizovaná skupina jedinců, která má jasný cíl své činnosti i vnitřní dělbu úkolů a funkcí je jedním z významných a ne vždy doceňovaných výchovných prostředků.

Výchovné působení kolektivu je dáno především jeho veřejným míněním, které usměrňuje názory i chování jednotlivých členů. Toto veřejné mínění kolektivu neponechává pedagog náhodě, snaží se je poznat a pochopit a současně orientovat ve směru výchovných cílů a záměrů.

Na veřejné mínění kolektivu působí pedagog jednak přímo (= vysvětlováním, zhodnocením i doceněním určitých názorů, postojů i forem chování) a jednak nepřímo (= prostřednictvím jedinců, které získal pro své záměry a kteří zevnitř ovlivňují smýšlení i chování kolektivu. Tito jedinci tvoří tzv. aktiv, významný nástroj výchovného působení na kolektiv.)Práce s aktivem a přímé působení na kolektiv za stálého podněcování jeho aktivity a iniciativy jsou prostředkem, který ve spojení s prostředky předcházejícími umožní úspěšně dosahovat vytčených výchovných záměrů ve prospěch dalšího rozvoje vychovávaných jedinců celé společnosti.

7) Média

→ z hlediska moderní pedagogiky zařazujeme do výchovných prostředků stále více hromadné sdělovací prostředky neboli masová komunikační média. Do této skupiny náleží *rozhlas, film, tisk, televize, videoprogramy, internet...* Jde o výchovu k orientaci v masových médiích, k jejich využívání a zároveň k jejich kritickému hodnocení.

Mediální výchova se snaží mládež orientovat k tomu, aby uměla využívat média pro své sebevzdělávání, ale zároveň aby uměla kriticky filtrovat prezentované informace a byla rezistentní vůči negativním vlivům médií (např. manipulace konzumního chování lidí pomocí reklamy aj.). Mediální výchova se realizuje ve většině zemí jako součást určitých vyučovacích předmětů nebo jako samostatné mezipředmětové téma. V českém kurikulu -> Vzdělávací program Základní škola je mediální výchova součástí předmětu český jazyk, kde se má směřovat k tomu, aby žáci chápali funkci médií, naučili se orientovat v jejich mnohostranné nabídce z hlediska kvality a významu pro vlastní život.

Masová média, podmíněná rozvojem soudobé techniky, vychovávají jak intencionálně, tak funkcionálně. Intencionální výchova se uskutečňuje četnými pořady, které jsou věnovány dalšímu vzdělávání, ať již filosofickému, politickému a vědeckému, nebo technickému a uměleckému. Počet hodin věnovaných pořadům tohoto druhu narůstá úměrně s potřebami dalšího vzdělávání členů naší společnosti a s možnostmi dalších rozhlasových nebo televizních okruhů. Z pedagogického hlediska nelze však přehlížet ani funkcionální výchovné působení, tj. působení těchto prostředků v situacích, kdy si zdánlivě nekladou za cíl čtenáře, posluchače nebo diváky vychovávat. Funkcionální výchova se uskutečňuje samým výběrem obsahu, přístupem k jevům a problémům i formou jejich podání a hodnocení a ovlivňuje u jedince především oblast postojů světonázorových, politických, mravních a estetických.

W. Wund vymezuje mediální výchovu jako snahu zapojit lidi do veřejných médií, např. v podobě televizních klubů, a tím jim dát možnost aktivněji se podílet na životě společnosti. Není pochyb, že jde o problém velmi aktuální, kterému by se měla věnovat zvýšená pozornost, protože televize v moderní společnosti má nezastupitelnou úlohu.

8) Tělovýchovná aktivita a sport

→ neodmyslitelně patří mezi výchovné prostředky. Jde o prostředek tradiční, setkáváme se s ním v nějaké podobě v každé kultuře. Antický svět měl své olympijské hry, jejichž tradice se úspěšně obnovila od konce 19. stol. a dále se rozvíjí. Středověk měl své hry rytířské, novodobá národní hnutí začlenila tělovýchovu a sport do svých profilových aktivit. Do české historie se výrazně zapsalo sokolské hnutí, které mělo mít v duchu svých tvůrců (Tyrš, Fügner) komplexní kulturně výchovný charakter s důrazem na prvky morální, ideové a estetické.

Tělesná výchova a sport byly tradičně pojímány jako prostředky napomáhající rozvoji zdraví, obratnosti a fyzické zdatnosti, smyslu pro kolektiv i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti. Moderní doba do této oblasti vnesla určité problémy spjaté s profesionalizací a ekonomickou lukrativností některých sportovních odvětví, s morálním selháním některých sportovců a s dopingem. Existuje ale tzv. hnutí za fair play, které se zakládá na zachování základních hodnot tělovýchovy a sportu v životě jedince i společnosti. Má být radostí, potěšením a zdravou formou rekreace v náročných podmínkách současného života.

9) Umění

→ je nedílnou součástí výchovných prostředků. Umělecká díla a tvůrčí umělecké činnosti obohacují poznání, a to zvláště v oblasti společenské, spolupůsobící při tvorbě světonázorových, politických a mravních postojů jedince ke skutečnosti, podstatně ovlivňující jeho estetickou citlivost (vkus) a rozvíjejí jeho tvořivost. Moderní pedagogika z těchto důvodů zapojuje umění stále více do souboru svých prostředků. Estetická výchova, která jednak vychovává jedince k umění a ke kráse, jednak usiluje o jeho další rozvoj prostřednictvím umění a krásy, se stává významnou a rovnocennou složkou každé účinné výchovy.

Použitá literatura

Jůva, V. sen.; Jůva, V. jun.: Úvod do pedagogiky, Brno: Paido, 1995

Průcha, J.; Walterová, E.; Mareš, J.: Pedagogický slovník, Praha: Portál, 1998

Maňák, J.; Švec, V.: Výukové metody, Brno: Paido, 2003